

23329

EGYETEM ÉS IFJUSÁG

RECTORI SZÉKFOGLALÓ

IRTA

SCHILLING LAJOS

KÜLÖN NYOMAT AZ ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS
CLAUDIOPOLITANAE FRANCISCO-JOSEPHINAE ANNI MCMII—III.
FASCICULUS I-BÓL.

KOLOZSVÁR,

NYOMATOTT AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1902.

XB 64786

EGYETEM ÉS IFJUSÁG

RECTORI SZÉKFOGLALÓ

IRTA

SCHILLING LAJOS

KÜLÖN NYOMAT AZ ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS
CLAUDIOPOLITANAE FRANCISCO-JOSEPHINAE ANNI MCMII—III.
FASCICULUS I-BÓL.

KOLOZSVÁR,

NYOMATOTT AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1902.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000927262

23329

Nagyságos Prorector Úr!
Igen tisztelt Barátom!

Jézus harmincz évet élt már, midőn hirdetni kezdte igéjét. Amaz évek a tapasztalás, az ismeret- és erőgyűjtés, de egyúttal a megpróbáltatások évei valának. Harmincz éve immár annak is, hogy törvényhozásunk bölcsesége létre hívta egyetemünket. Azóta ez híven terjeszti a tudományt, hirdeti az igazság igéit, de egyúttal ezen idő alatt kellett kifejtenie egyéniségét, megküzdenie az úttörés nehézségeivel és kiállania sok megpróbáltatást. S most a negyedik évtized küszöbén, midőn új mezben, új segéd-eszközökkel folytatja útját, óhajtom, hogy a Jézus szellemében: az eszményi, az igazság, a szeretet sphaeráiban hasson, haladjon! — miként a múltban is, de még több sikerrel, még bővebb áldással!

Méla búval látom, hogy azoknak a tanároknak nagyobb fele, kiknek működésével egyetemünk megnyílt, részint más munkakörbe távozott, részint kilépett az élők sorából. Utóbbiak emlékét hálásan őrzi az ifjabb nemzedék s kiket megtartott nekünk a sors, óhajtom, hogy még sok éven át legyenek Alma Materünk díszei, nekünk bölcs útmutatóink!

S mi engem illet, midőn Előtted és e fényes gyülekezet előtt hálás köszönetet mondok a biza-

lomért, a melylyel a mélyen tisztelt és szeretett kartársaim ama helyre szólítottak, talán fogadalmat is kellene tennem. De kell-e csakugyan? Lehetne-é a gyermek árulója az édes anyának? Hiszen e város szülötte vagyok s miként Te, ennek az egyetemnek a neveltje!

Tudománynyal távolról sem fogom úgy ékesíteni e helyet, mint Te és miként az elődök fényes sora, de őszinte törekvésben, hűségben — hiszem — mellétek állhatok!

Fogyatkozásaimat pótolni fogják tanácsunk jeles tagjai, kiket erre im hathatósan kérek is s kikkel ezennel átveszszük tisztünet.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés! Igen tisztelt Közönség!

Először hangzik e teremben rectori megnyitó. Legyen az első szó a háláé. Dicsőség a nemzetnek, mély köszönet a magas kormányznak, hála dicsőségesen uralkodó királyunknak, Ferencz József ő csász. és apostoli királyi Felségének! Egyetértő gondoskodásuk és áldozatkészségük új templomot emelt a tanításnak, tudománynak; új, méltó otthont adott nekünk, hol az egyetemi tényezők: tanárok és hallgatók, valamint a közönség szívesen találkozhatnak, hogy ünnepélyeinken együtt örvendezzenek. E terem, mely az egyetem szervezeti egységének, az amabban összefoglalt tudományok kapcsolatának szemmel látható kifejezője, hozza össze őket örömmel, megelégedéssel, dicsőséges évek hosszú során

át! E mennyezet, a mely ma oly derülten terjeszkedik felettünk, el fog majdan komorulni az idő patinája alatt, de lássa a jövő nemzedékeket évről-évre tündöklőbb elmével, tisztultabb szívvel ide seregleni hazánk boldogságára, az emberiség javára!

Tiszteletre méltó az az áldozat, a melyet egyetemünk felvirágoztatására a nemzet és kormánya hozott. Azért ne ütközzék meg senki, ha az egyetem körén belül állók nem megállapodásra, hanem tovább fejlesztésre, további áldozatokra gondolnak. De feltűnő, hogy a kívül állók részéről akadnak hangok, a melyek a meglevőt is sokalják, mások megint nem tartják megfelelőnek a sokba kerülő egyetemtől felmutatott eredményt.

É különböző felfogásokra nézve előadásom ezen első részében ohajtom a következő adatokat és megjegyzéseket felhozni.

Minden, a történelemben nevezetesebb szerepet vitt nép, a nagyobb szabású államférfiúk, kiválóbb uralkodók minden időben, nagy áldozatok árán is kötelességüknek tartották a tudományok művelését, terjesztését, a felső oktatás előmozdítását.

Az ékiratok és hieroglyphék megfejtése napfényre hozta, hogy a babyloniaiak, assyrok, egyiptomiak sokáig nem sejtett előhaladást tettek a csillagászatban, matematikában, sőt az előbbieket a nyelvtanban is.

A Krisztus előtti VII. században élt Assurbanipal király önéletrajzában büszkén említi, hogy kora ifjúságában »elsajátította Nebo isten bölcse-

ségét, az írott táblák összeségét, minden művész ismeretét.« E király több helyiségből álló könyvtárat épített palotájában s az itt őrzött cserép táblák sok ezer töredékéből olvassák le korunkban legnagyobb részben Babylonia és Assyria több ezer éves történetét. A tudománykedvelő király gyűjteménye nélkül maig se tudnók, hogy a világ egyik legrégebb írását, az ékírást Babyloniában élt turáni nép találta fel.

A Kr. e. negyedik ezredben élt *Ptah-hotep*, öreg egyiptomi királyfi fennmaradt keziratában isten megkérdezése után a legüdvösebb foglalkozásnak itéli az ifjúság tanítását; egy írástudó pedig a következő évezredben *Duau-se-Charda* embernek legszebb foglalkozásául tartja az ismeretszerzést.

Mit mondjak a görögökről? Hiszen nagyon ismeretes, hogy a gondolkozás, a tudományok terén szerzett szolgálataikkal korunkig kihatnak és a tudományokban az általuk hirdetett alapelvek maig is sok tekintetben irányadók. Az Akademiában Plató, a Periklestől épített Lyceumban Aristoteles tanítottak. De bár Athén egészen a késő császárkorig a görög tudományosságnak messze világító gyúpontja volt, hová nagy távolságból sereglett a tanulni vágyó ifjúság: a görögök az Anyagörögországban összetettebb szervezettel bíró, államilag fenntartott felsőbb iskoláig nem jutottak el, hanem a tanítás csak magán vállalkozás maradt. Így is nagy eredményeket lehetett elérni ott, a hol maga a közönség tanusított érdeklődést a tudományok iránt, hol a közélet irányadó férfiai első rendű fel-

adatuknak ismerték: tanulni a philosophusoktól s aztán meglelt korokban is szükségét érezték a velük való gyakori társalgásnak. De már a hellenismus korában Alexandriában, hol kelet és nyugot eszméi találkoztak, a tudománykedvelő Ptolemaeusok hatása alatt létre jő és felvirágzik a Museumban a valóságos egyetem.

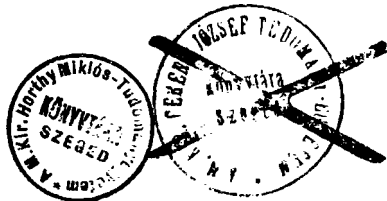
Majd a tudományban, művészetben a görögökhöz tanítványokul szegődött hódítók, a practicus rómaiak alapítanak egyetemeket, a melyeknek szervezete sok tekintetben egyezett a mieinkkel. Vespasianus, ki a polgárháborúkat megszüntetve, visszaadta a birodalom nyugalját, véget vetett az udvar kicsapongásainak: először adott rendszeres állami fizetést a görög és római rhetorica tanítóinak. És pedig igen tisztességes fizetést: fejenként évi 100 ezer sestertiust, a mi pénzünk szerint valami 20,000 koronát. A következő században Hadrianus a pompás Athenaeumot építi számukra a capitoliumi halmon. Utóda Antoninus Pius államilag fizetett tanszékeket állít fel Athénban és pedig a négy philosophiai irány számára kettőt-kettőt. Rendre egyetemek keletkeznek Galliában, Afrikában és Ázsiában; 425-ben a konstantinápolyin 31 tanszék van s az akkori császár, II. Theodosius minden tanárnak külön tantermet rendel. Az egyetemeknek négy karuk van: a régebbi grammatikai, rhetorikai és philosophiai karhoz ugyanis később a jogi csatlakozott. Az orvosi tudományt magánosok tanították. A rendes tanárok magas fizetésükön kívül élvezték a tandíjat, a magántanárok csak az utóbbit.

A középkori nyugati egyetemeket, Mátyás királyunknak közhasználatra bocsátott könyvtárát, a Budára tervezett studium generalet, az újkori nagy költséggel fenntartott német egyetemeket ecseteljem e? Fölösleges. Hiszen ezek mind köztudatban levő dolgok. Csak ennyit. A korunkban oly hatalmasan előre tört német nemzet birtokában vannak a világ legvirágzóbb egyetemei. Angol-, Francia-, Orosz-, Olaszország, Japán méltónak tartják utánozni. Amerika lényegileg a németországi egyetemek mintájára alakította a magáéit. Egyik-másikat előttünk csaknem megfoghatatlan módon, vagyonos magánszemélyek, a gyakorlati munka emberei óriás összegeket ajándékozván egyetemi célokra. Rockefeller mintegy 13 millió koronával járult a chicagói egyetem alapításához, de itt nem állapotott meg, hanem rendre, összesen több mint 80 millió koronát adott ennek az egyetemnek. Marchall Field telket adott hozzá, több mint 600,000 k. értékben, Kent 750,000 k-t chemiai intézetre. A baltimorei egyetemet John Hopkins 15 millió koronával alapította. De egész sorát lehetne felhozni azon amerikai egyetemeknek, a melyek közadakozásból létesültek.

A gyakorlatias amerikaiaknak ily nagy áldozataira gondolkodóba eshetnek a mi realistáink is, hogy mégis csak lehet hasznuk az egyetemeknek. Bizonyára van. A tanítás és tudományos buvárkodás eszközeivel fölszerelt, hivatott erőkkal ellátott egyetemek helyes munkabeosztással a leghathatósabb fejlesztői a tudománynak korunkban. S hogy mi

szerepe van a tudománynak az emberi élet emelésében, jobbá és kellemesebbé tételében, kötetekkel lehetne csak teljesen megvilágítani, itt elég lesz egy pár jellel rámutatni.

Voltak a görög magán és közéletnek szertelen nagy hibái, azért mégis ők voltak a szabad állam-szerkezetnek megteremtői, a legszebb férfúi és női erények magasztalói és gyakorlói, a művészeteknek túl nem szárnyalt mesterei. És e nép nagy vala az ő tudományával. E tudomány becsületet szerzett neki még azután is, hogy politikai függetlenségét elvesztette, miveltségét még akkor is mint fénylő sugárkévéket lövelte a messze keletre s majd még inkább nyugatra. E miveltségnek köszönhetőek nagy részben a rómaiak a birodalmi népek boldogságát a császár korban, a melyet a 2. és 3. században élt Tertullianus, az első latin nyelvű keresztyén történetíró így jellemez: »Bizonyos, hogy a világ napról-napra díszesebb és nagyszerűbb lesz; egyetlen zúga sem marad hozzáférhetetlen, valamennyi ismerve és látogatva van... Keresd a nem rég hirhedt sivatagokat: dús mező borítja. Szántó föld foglalta el az erdő helyét; a vad állat visszavonúl a házi állatok nyájai elől, beültetik a homokot, széttörök a sziklákat, szárazföldet csinálnak a mocsarakból. Ma több város van, mint a mennyi ház hajdan vala. Ki fél most egy szigetre lépni? Kit ijeszt meg a szirt? Az ember biztosan talál mindenütt házat, mindenütt népet, államot és mindenütt életet.« A görög Aristides a rómaiak hatását jellemezve Marcus Aurelius császár előtt a többek közt mondá: »Álta-

latok szaporodnak a gymnasiumok, a vízvezetékek, az oszlopcsarnokok, a templomok, az iskolák; maga a föld is újra éled és óriási kertté változik át.«

E felfogásnak igazat adott az újkor is s egy oly kiváló történetíró, mint az angol Gibbon, e kort az emberiség legboldogabb korának mondja.

De lenézte ám a régi tudományt a középkor, elterjedvén az egyházi atyáknak a krisztusi tanokból hibásan levont világnézlete. A patristicismus hadat izent a tudománynak azon az alapon, hogy a szentírás mindent magában foglal, mit az embernek tudnia kell s üdvös dolog. Ellenben mi azon kívül áll, kárhozatba visz. Világnézlete nem hitt az emberi előhaladásban, hanem hátra felé nézve, azt hirdette, hogy régen voltak az emberek tökéletesebbek, jobbak, ember, állat halhatatlanok valának. A föld a világ középpontja, a tenger vizét angyalok hordják a magasba, hogy esővé változtassák; a philosophia üres és hamis, az orvos kevésbé jobb az istentagadónál, mert hiszen a betegeknek igazi gyógyítói a szentek ereklyéi. Lactantius szerint örültség állítani, hogy a föld gömb s ennek tulsó oldalán is volnának emberek, mert hiszen ezeknek a lábai nem állhatnának fejük felett s a földről le kellene zuhanniok. Szt. Ágoston is lehetetlennek tartja ilyen lakók létezését, mert a szent irás nem tud Ádámnak ilyen maradékairól. E tanok hatása alatt szórták szét a görög tudományosság világhírű telepét, az alexandriai könyvtárat.

És mi lett mind ennek a következése? Vakbuzgóság, szolgaság és az az embertelenség, a mely

szerint soha ember emberen annyi kegyetlenséget nem követett el, a máglyának és kínzó eszközöknek olyan nagy szerepük nem volt, mint a keresztyén középkorban s ennek tanai következtében.¹ De mind hiába, a máglyák füstjén is áttört a gondolat, a hamis és mozdulatlan tudomány sokáig nem állhatott fenn.

Ebben az üdvös fordulatban dicsőséges része van a mohamedanismusnak. Ennek a hivei védték az enyészettől a középkor egy pár századán keresztül a görög philosophiát; miveltek s magas fokra emelték a physikát, matematikát, orvostudományt. Széles birodalmukban bőven alapították az alsó és felső tanintézeteket, collegiumokat, csillagvizsgálókat, akadémiákat és egyetemeket. Az egész birodalom Samarkandtól Cordováig »egy roppant akadémiának látszott, — mondja Macaulay — a melyben mindenki vagy tanító, vagy tanuló volt, közölve vagy átvéve a tudományokat«. Bagdádban 200,000 aranyon épült collegium. Cordovát, Granadát egyetemei tették híressé, a salernói nagyhirű orvosiskolát arabok alapították. Spanyolországban 70 nyilvános könyvtár volt, köztük a cordovai 600,000 könyvvel. A közönség nagyra becsülte a tudományt: Bagdádban Ebn Haubal orvos temetését 800,000 férfi és 60,000 nő kísérte. A szellemi előhaladás nyomába az anyagi jólét lépett. Mig nyugat fejedelmei ablak s kémény nélküli házakban laktak, a kalifák pompás palotákat építettek. Az 1 millió lakossal bíró Cordova

¹ L. R. Kleinpaul, Das Mittelalter, 520. l.

utczái kövezve és világítva voltak. Európában sok új iparágat, gazdasági terményt ők honosítottak meg.

Ilyen módon az arab kultúra előkészítette a talajt a renaissancenak, a mely beköszöntvén, a legkiválóbb elmék láttak hozzá a keresztyén világban, ennek számára is gyümölcsözővé tenni, új életre hívni a görög tudományt, irodalmat, a melyek most hódítottak az egyház legfelsőbb férfiai közt is. Majd jött a reformatio, új utat nyitva a szabad vizsgálódásnak, az egyénnek. Még sok áldozatnak kellett esnie, még elő-elő tört múlt századok sötétsége: az ősz Galileinek az eretnek bíróság előtt térden állva kellett eltagadnia meggyőződését; a XVIII. század philosophiáját a ferradalmak vérpatakjával kellett megfizetni, de im ma már a múlt nemzedékek vérhullatása, verejtékes munkája után élvezhetjük a jelenkor nagy szellemi és anyagi előhaladásának sokat magasztalt gyümölcseit. Vannak kik keserűeknek mondják ezeket: korunk pessimistái. Igaz, hogy korunknak vannak bűnei, de hát az emberiség tévelygéseken keresztül szokott haladni a javulás felé; igaz, hogy van a középkornak sok vonzó vonása, azért ha valaki egyaránt fontolóra veszen benne jót és rosszat, bizonyára nem kívánczik vissza belé.

Comte Ágoston, a positiv philosophia megalapítója a görög Thalessel megindult s a XVI. század óta különösebben kifejtett abstract tudományoknak tulajdonítja a fejr faj fölényét, szemben a többi fajokkal.

Németország nagy győzelmét Franciaország felett az iskolamesterek hatásának szerették tulajdonítani. Azóta Németország egy másik, még fontosabb diadalt aratott: alacsony fokú iparát első rangúvá tette, és pedig a tudomány hatása alatt.

Ha tehát a tudományok mívelése, virágzása az anyagi jólét, a szellemi fejlődés, az erkölcsi jó felé vezet és ha az egyetemek a tudományok terjesztői és fejlesztői, megérdemlik a nemzetek melengető gondoskodását.

De nem egyszer hallottam, hogy az egyetem tulló a czélon, midőn azokból is tudósokat akar nevelni, a kiknek mint közszolgálatba lépőknek inkább adatbeli és gyakorlati ismeretekre volna szükségük s kik nem érezvén hajlamot a tudós pályára, de ki lévén téve az egyetemi szabadság csábjainak, ezt oly irányban használják fel, hogy a tanfolyam végén képzettségi fokuk nem éri el a szakiskolákon, p. o. jogakadémiákon szereshető képzettséget.

E practicusan gondolkozóknak először is a practicus Amerikában elhangzott ítéletet hozok fel. Perry, amerikai tanár így nyilatkozott a német egyetemek hatásáról: »Németországnak a dicsősége, hogy világosabban belátta, mint más nemzetek, hogy a legmagasabb tudományos képzettség nem felesleges azokra nézve, a kik közszolgálatba lépnek.« Nagy Széchenyink pedig, kinél igazabban, mélyebb belátással, gyakorlatibb észszel s mégis idealis felfogással senki sem akarta nemzetünk javát előmozdítani, kimondotta, hogy »A tudományos emberfő

mennyisége a nemzet igazi hatalma.«¹ S féltve nemzetét, aggódva sohajtott a költő szerint: »Elvész az én népem, mert tudomány nélkül való.«

Hogy ifjaink nagy része mégis kelleténél kevesebb tudománnyal távozik egyetemeinkről, annak oka lehet abban, hogy tudományos életünk általában még nem oly fejlett, hogy ebben az irányban kellő nehézkedéssel hasson a köztudatban, lehet oka a kor irányzatában, az ifjúságban. Erről itt most bővebben nem szólok, de a két utóbbi szempontra még talán fognak nyújtani felvilágosítást a továbbiak.

Itt hangsúlyozom, hogy miként az előbbiekből kitűnhetett, a történelem nagy tanúságai és kiváló elmék igazolják, hogy a tudomány az emberi jólét, fejlődés, haladás föltétele. Nemzet s kormány áldásos dolgot mivel, midőn egyetemekre áldoz.

De áldoznia kell még többet is. Midőn Csáky Albin közoktatásügyi miniszter 1892-ben kérdést intézett az egyetemi tanácshoz, hogy ez a telek megfelelő-e egyetemi czélokra, a tanács fölterjesztésében alkalmasnak mondta ki abban az esetben, ha itt csupán a jogi és bölcsészeti kar, valamint az egyetemi hivatalok és az aula helyeztetnek el. És ime itt vannak elhelyezve a mondottakon kívül a természettani, ásványtani, növénytani, érmészeti és régiségtani intézetek, valamint a könyvtár. A jogi kar hallgatóinak nagy száma mellett tarthatatlanul szűk helyre szorult. Nem jutott hely a középiskolai

¹ Hitel, II. kiad. 1871. 71. l.

tanárképző elnökségének és vizsgáló bizottságának, a melyek bérházban vannak. A hat modern nyelvészeti, illetőleg irodalom-történeti tanszék mellé szervezett modern nyelvészeti seminarium egyetlen kétablakos szobába szorult. A növénytani intézet specialis céljaira épült helyiségbe kívánkozik, hasonlóképen az ásványtani intézet; az érem- és régiségtár gyönyörű fejlődése mellett a neki szánt helyiségekbe már nem fér. Helyiség kell a kilátásba tett művészet-történeti tanszékhez szükséges műtörténelmi múzeum számára. Új könyvtári épület emelését az égető szükségek egész sora sürgeti.

Szerencsére e szükségletek teljes tudatában vannak közoktatásügyi kormányunknak, a mely budgetjéhez képest a legjobb akarattal törekszik azok kielégítésére. És pedig tudomásom szerint legelőször az új könyvtár építése valósul meg. Kormányunk bölcsesége tehát az áldozatoktól nem riad vissza, de várnia lehet ilyet más oldalról is. És itt helyén való lesz az imént említett amerikai példára hivatkoznom. Balgaság volna a mi gazdasági viszonyaink között azokat a nekünk mesésen hangzó számokat akár egyesek, akár testületek elé követendő példa gyanánt állítanom. De az egyetem székhelyétől, a melynek, mint sokszor ki volt mutatva, az egyetem itt léte után, eltekintve a szellemeiktől, igen nagy anyagi haszna van: meg lehetne várni az erejéhez mért részvételt, meg azzal szemben, hogy más városok annak előnyéért, hogy a harmadik egyetem kebelükben helyeztesék el, bőkezű ajánlatokat tettek. Városunknak leg-

közelebről telekadományozással kellene előmozdítania a könyvtár felépítését. E célra ajánlott is egy telket a város, az egyetlen eddig, egyetemi célra, de ez is igen szűk. Miért, ha neki nincs célszerű telke, gondoskodhatnék ilyenek megszerzéséről.

A könyvtárról lévén szó, közbevetve megérintem, hogy évi dotatiója messze áll a valódi szükséglettől. Kormányunk fokozatosan felemelte ugyan 20,000 koronára, de hogy mily messze áll még ez is a kívánalomtól, megmutatja egy kis összehasonlítás. A strassburgi egyetem 150,000 márkát kapott az első berendezésre, rengeteg könyvadományt a világ különböző részeiben lakó hazafiaktól s jelenleg könyvvásárlásra évenként 55,000 márkája van. A berlini egyetemi könyvtár évi átalánya könyvvásárlásra csak 28,000 márka ugyan, de ott áll nyilvános használatra a szomszédságban levő királyi könyvtár évi 150,000 márka könyvvásárlási átalánynyal, 280,000 m. személyi és 55,000 dologi kiadással. A mi könyvtárunk alapját az első évi 5000 frt átalánynyal vetették meg s évi dotatiója általában kisebb azon német egyetemekénél, a melyeknek könyvállománya jóval nagyobb a mienkénél. Könyvtárunk olvasóterme személyzeti hiányok miatt még az utóbbi előnyös reform után is csak 5 óra hosszát volt naponként nyitva a hallgatóság számára. Szűk maga a terem is, a mi még indokoltabbá teszi azt a törekvést, hogy mint más egyetemeken, itt is legalább 10 órán át álljon naponként az ifjuság használatára.

Rátérve más szükségletekre: volna sok módja annak, hogy a közönség, egyesek, városok és megyék csekélymértvű anyagi áldozattal bőven kamatozó támogatásban részesítsék az egyetemet.

Ott van az egyetemi kezelés alatt álló múzeumi érem- és régiségtár, a mely, köszönet igazgatója lángoló buzgalmának, ama ponton áll, hogy kellő anyagi támogatás mellett európai színvonalon álló, nemcsak gazdag, de mintaszerűen berendezett és a tudománynak gyümölcsöztethető gyűjteménynyé váljék. Ámde helyiségeiben már alig fér, régiségek beszerzésére pedig a feladathoz képest szánalmasan csekély összeg áll rendelkezésére. Pedig bérczes hazánk elkezdve a barbárkori emlékeken, folytatva a római, vándorlaskorabeli leleteken és végezve a magyar történelmi ereklyéken: a leggazdagab tárháza mindezeknek. Naponként bukkannak fel mintegy maguktól hazai földünk és nemzetünk múltjának a legérdekesebb emlékei s mi nekünk sokszor tehetetlenül kell néznünk, mint kallódnak el, mint vándorolnak a külföldre. Ennek megakadályozására első sorban maga a közönség volna hivatva.

Ott van továbbá, mint az egyetemi tanulmányozásnak égető kérdése: a diák-otthon. A tanulók lakásviszonyai tekintetében sok a kívánni való még a külföldi kedvezőbb helyzetű egyetemi városokban is. Az ifjak sokszor kénytelenek egészségtelen szobáskákban helyezkedni el. Lakásaik sokszor a környezet miatt alkalmatlanok a nyugodt tanulmányozásra, elégszer tápot adók a helytelen életmódra. Legüdvösebb volna, ha a távoli vidékek ifjai tisz-

tességes családokban találhatnának vendégszerető ellátást. De erre csak mint szerencsés kivételre lehet számítani. Ellenben sok bajtól megmentené ifjainkat a diák-otthon. Vannak kétségtelenül ennek is hátrányai, de több kiváló tulajdonságánál fogva, mint ezeket Schneller István tanártársam, oly szépen kifejtette a diák-otthonról írt tervezetében, valóban — a mensa academicaval karöltve — mentsvára lehetne ifjainknak, nemcsak a nagyszámú szegényebb sorsúaknak, hanem a módosaknak is. Jelenleg az ifjúság valóban részvétet érdemel, midőn nagy része az év elején sikertelenül futkos alkalmas lakás után.

Vajha az a díszes közönség, a mely itt egybe-
gyűlt, áthatva az egyetemnek, a hazai kulturának
imént érintett szükségleteitől, a társadalomban szét-
oszolva, azok kielégítésének apostolaivá válnának!

Vajha azok a tényezők, a melyek százezreiket
felekezeti egyetemek létesítésére gyűjtik, sietnének
az államon és magukon segíteni az által, hogy
tőkékkel ezen égető bajokra nyujtanának gyógyító
balzsamot! Ki tudja, hogy mire tőkékik elérik az
óhajtott magas összeget, nem fognak-e pótolhatat-
lan veszteségekkel szemben állani?

De vajon egyáltalában kell-e felekezeti egye-
tem? Gondolják meg a tervezők, hogy nem létezik
katholikus vagy kalvinista physika, csillagászat,
orvostudomány vagy nyelvészet, nem lehet joggal
ilyen philosophia vagy historia sem. Gondolják meg,
hogy az egyetemek igazi hazájában, Németországon,
az egyetemeknek a legmostohább sorsa akkor volt,
a mikor a teritorialis egyetemeken a felekezeti szel-

lem volt az uralkodó, midőn a hallgatókat még el is tiltották más egyetemek látogatásától.

Most áttérek előadásom második tárgyára: az ifjúságra.

Uraim! Egyetemi Polgárok! Az egyetemi évek jövődő életük irányítására döntő befolyással birnak.

Önök úgy jöttek ide, mint a kiknek lelki világát szüleik, tanítóik alakították meg s ezzel mintegy az emberiség eddigi előhaladásának korukhoz mért letéteményesei. Amazok, valamint rokon befolyások hatni fognak Önökre ezután is és boldognak mondhatja magát az az ifjú, ki szüleinek szeretetteljes és bölcs tanácsaira ezután is számíthat, de ezen években főként önerejükre kell támaszkodniok; maguknak kell sajátos eszményképüket az életről megrajzolniok, az erre vezető sokféle út közül az egyéniségüknek leginkább megfelelőket kiválasztaniok; maguktól kell megtanulniok, hogy idegen útmutatás nélkül, saját itéletükkel, benső meggyőződésből tegyenek különbséget a jó és rossz között: így maguk alakítsák ki egyéniségüket s fejtsék ki azt a vonást, a mely az egyesekben, mint sajátos tehetség, sajátos irány mennyiségileg ugyan csekély arányban jelenkezik azzal az általános emberivel, általános műveltséggel szemben, a melynek az egyes túlnyomó részben neveltje, de a mely vonás az emberi cultura előbbvitelére éppen főfontossággal bir. E fontos mivelethez szabadság kell és az egyetem ezt biztosítja is a tanuló ifjúságnak. S éppen ez a szabadság teszi az egyetemi éveket a törekvő lélek legszebb éveivé. Eddigelé tanulmá-

nyaikat, cselekvényeiket szigorúan elő kellett írniok azoknak, kik nevelésükre és tanításukra valának hivatva s ha majd egyetemi éveiket elvégezték, cselekvésüket megint kérlelhetetlenül fogja korlátozni, irányítani az élet, a leendő családjukra való gondoskodás; ha hivatalba lépnek, felebbvalóik, más pályákon a közönség. Ellenben most, miután maguk választották pályájukat, maguk választhatják az irányt, a melyben arra előkészülhetnek, maguk osztthatják be munkarendüket, szórakozásaikat, sőt sokan életmódjukat is.

Szóval szabadon szállhat, csaponghat ifjú lelkük! De vajjon hová csapong? föl az eszményihez? a nemesen választott életcél felé? vagy útvesztőbe jut s szárnyaszegetten örvénybe hull? Miként fogják ismét látni azok, kiknek szerető gondja kísérte Önöket a házi tűzhely biztos révéből az önfelelősség sík tengerére?

Mert 4—5 évi szabadságuknak veszélyes szirtjei vannak!

Korunkban olyan irányzatokkal találkozunk, a melyek az eszményi, az emberies érzelmek, a nemesebb életcélok érvényesülését gátolják és ez által, ha túlsúlyra vergődnének, hosszú időre visszafojthatnák az emberi előhaladást, a nemesebb fejlődést. Napjainkban nagy azoknak a száma, a kik a realis haszon, az anyagi élvezet, a kedves *én* szempontjai szerint értékelik az életviszonyokat s irányítják ehhez képest éltüket. Az embertársak, a köz, a haza, a jövő érdeke, az eszményi tudva vagy tudatlanul, palástoltan vagy nyíltan bevallva, mind hiú dolgok

előttük. Ennek hatása nyilvánul a családban, a társadalomban, az irodalomban, hogy maradhatna hát hatástalanul az ifjúságra — s fájdalom — az ifjú kor természetéből kifolyólag még hatványozottabban, még kifejezettebb alakban. S ma már az ifjúság nagy részénél hanyatlani látjuk az eszményi kultuszát. Ez kétféle hatással van. Befolyása alatt az olyanok, a kikben nagyobb a tetterő, a gyors siker kedvéért magukba zárkozva, rideg munkásságot fejtenek ki, de sokszor érvényesülésük végett készek eltérni az alapos munkától és inkább egyes fogások útján kísértik meg a boldogulást; a kevésbé erős akaratúak pedig üres szívvel forogva a zajos társaságokban, azt hiszik, hogy csak az az övék, mit a pillanat élvezete nyujt. Mindkét fajnak saját-sága: nem becsülni az embert, nem ismerni erkölcsi tekintélyt, lenézni az érdemet; a férfiak közt kihívó, a nők közt megvető modort tanusítani. Olykor úgy látszik, mintha mégis tudnának lelkesülni. De csak ott, a hol tüntetni lehet. Ám az ifjúsági egyleteket, hol tettekkel lehetne szolgálni nemesebb önhasznukon kívül a pályatársakét, sőt a jövőét is: pangani hagyják. Így az egyetemi körben csaknem hiába való egy lelkes kis csoport buzgalma: egy-egy reményteljes korszakra — a milyen nagy örömkörműnkre a múlt évi volt — sajnálatos hanyatlás következik. A segélyegyletekben közérdekeltség hiányában el-el halványul a feladat kellő tudata és gyakorlása. Szép buzgalommal indították meg lelkes ifjak a Mensa Academica ügyét, ám a múlt évben a gyűlések tartása jóformán a tanár kiküldöttekre

maradt, 4 év óta zátonyon a rendszeres gyűjtés a nemes célra!

Saját társadalmunk szellemének, a melyben az ifjúságnak is mozognia kell, a bajairól nehéz volna itt, e helyen concret példákat felhoznom. Messze is vezetne. De egyet, mint az idők jelét, a melyből következtetni lehet egyebekre, mégis felhozok. Midőn 1860 ban lehunyta szemeit Széchenyi István, kinél eszményibb lelkesüléssel, gyakorlatibb észszel, önfeláldozóbb tettekkel nem szolgálta senki nemzete ügyét, a nagy férfiú halálára Arany János, kinél viszont igazabban, szebben senki sem fejezte ki nemzete szellemét: fenséges odát írt, ezt e meg-rázó szavakkal vezette be: *Egy szó nyilallott a hazán keresztül.* A nagy költő igéje fohászszá vált a nemzet ajakán és — 1902-ben egy operette énekesnő városunkból más színházhoz szerződván, a tiszteletére állítólag e város közönsége nevében szerkesztett albumban a közönség fájdalmát ecsetelő vezető cikk élére az író ugyanama szavakat illesztette idézetképpen! S ez nem volt elég, hanem egyik, III. évtizedét élő helybeli lapunk a cikket, mint kiválóbb szemelvényt, szélesebb körök okulására maga is közölte. Emelkedés vagy süllyedés-e ez? — Lehet-e kétséges a felelet?

Honnan korunknak a fennebbiekben s az utolsó jámbor példában jelzett tüneménye? Az eszményiség pusztulásától, a mi az európai általános áramlatok eredménye. Ezek az áramlatok pedig: a vallásos hit megingása, széles körökben kiveszése; a lét anyagias felfogása, a materialistikus tanok, a melye-

ket hirdetni kezdett a természettudósoknak egy része és a melyet nyugaton felkarolt a munkásosztály, mintegy új világnézetet állítva a régi társadalmi rend ellenében, a melynek egyik gyámolául a régi hitet tekinti. A mondott irányban hatott a mult század philosophiai pessimismusa. Schopenhauer szerint az élet nem egyéb folytonos csalódásnál, keserűségnél, a miért nem is érdemes élni. A tanítványnak persze túl kellett tenni a mesteren, és Hartmann bár a világot és létet a lehetségesek között a legjobbnak látja, de azért mégis »egészben véve nyomorútnak és a semminél rosszabbnak« s ha Schopenhauer csak az egyest akarja lemondadni az életről: a tanítvány már oda akarja mivelni az emberiséget, hogy ez szótöbbséggel mondja ki az emberi lét értéktelenségét és vessen annak végét. E tanok újdonszerűségüknél fogva s mivel a kor hangulata a politikai téren szenvedett csalatkozások után kedvező volt, nagy körben hódítottak. Hogy életkedvre, nemes küzdelmekre nem hangoltak, bárki beláthatja. Hazájában különösen az ifjúságot ragadta magával Nietzsche Frigyes. Midőn a német militarismus, rendőri szellem és állami gondoskodás elnyomta az egyéni kezdeményezést; midőn a politikai liberalismus úgy mutatkozott be, mint a demokrata egyenlőség, a nivellálás, a tömeguralom előmozdítója és a kisebbség jogainak, s még inkább az egyéni sajátságoknak és törekvéseknek korlátozója; midőn a nagy mérvben terjedező socialis tanok az egyént még inkább az egész alá rendelték: lépett föl Nietzsche az ő individualis-

musával. De minő individualismust hirdetett? Az ő világában csak a kiváló tehetségnek, a lángésznek van helye és a kultúra hivatása ilyen egyes nagy embereket hozni létre; ellenben az értéktelen egyesnek, a megvetett tömegnek nincsen egyéb feladata, mint ama kiválasztottak érdekeit szolgálni. A lángész igyekezzék Uebermensch lenni, ki előtt az a jó, a mit éppen *akar*, a mi ösztönét kielégíti, a mi *hatalomra* juttatja. A gyengék, az ügyefogyottak pusztuljanak és emberszeretet szerint az ilyeneket pusztulni segíteni. És ez a sötét, nem annyira individualismus, mint inkább egoismus, a mely ellen fel kell háborodnia mind annak, a kiben csak parányi igazságérzet van, sok elmeéllel hirdetve, meghódította azt az ifjúságot, a melynek nem lehetett túl szerénységet a szemére vetni: ki-ki lángésznek, kiváltságosnak tartva magát, hamar otthonossá vált Nietzsche aristokrata moráljában.

Mindezekhez vegyük az irodalomban lábra kapott realisticus irányt, léhaságot, vegyük az európai nihilisticus lendületet, a mely nem ismerve semmi eszményt, az egyén sikereit és élvezetét tűzi ki tüzön-vizen át az élet céljául és megkaptuk jóformán annak a morálnak a forrásait, a mely ha nem is közvetlenül, de retortákon átszűrődve, az eredetet nem is árulva el, közöttünk is hiveket toborz.

Pedig örökre igaz marad a Jézus szava: nem csak kenyérrel él az ember, hanem istennek minden igéjével. Nem csak anyagból állunk, hanem létezik bennünk valami magasabb rangú is.

Nevezze ezt a monotheista isteni lehelletnek, a pantheista a világszellem egy részének, a materialista az anyag functiójának: kétségtelen, hogy olyan tényező, olyan erő, a mely a maga külön törvényeit követi, mely önállósággal bír annyira, hogy bizonyos, ha mindjárt beteges körülmények között is, a bennünk létező anyagi ellen fordulhat, azt legalább összetételében megsemmisítheti. És ez az erő követeli jogát, fölényét a bennünk levő anyagi felett.

Tekintsen bárki énjébe s meg kell látnia, hogy a mi benne a legértékesebb, az a szellem körébe tartozik, még az anyagi kiválóság, az érzéki élvezetek is a szellem értékelése által válnak azzá, a mik.

Nézzünk végig a történelmen: a mi benne valónkat fölemeli, a mi az ember szellemi fejlődését, anyagi jólétét előbbre vitte, az a szellem munkája.

És nézzünk körül a természetben, ne is a végtelenben, hanem csak közetlen környezetünkben. Elvek, gondolatok tevékenységét tapasztaljuk az ásványok országában. Az amorph kvarcznak és jegeczének egy az anyaga, de míg amott tétlennek látjuk a gondolatot, itt ilyennek kellett megvillannia abban a perczen, a melyben a parányok szabály és elv szerint jegezczé rendezkedtek. S mennyi gondolatot látunk a növény és állatvilágban! Mily megkapóan nyilvánul itt az aesthetika, a melynek jelenségeit, állítom, nemcsak mi, szemlélők képzeljük beléjük, hanem a melynek elveit maga a természet gyakorolja, érvényesíti. Vagy különben mire való

volna a virágok végtelen különböző és szebbnél szebb alakulata, kiapadhatatlan színpompája? Hiszen egy minduntalan ismétlődő virágalak, szintelen szíromzat, maghon, bibe és portokok a faj fenntartására elegendők volnának. Mire való volna a rovar változatos díszje, a madár tollazata, az állatok szebbnél-szebb köntöse, ha phantom volna az esztétikai szép, ha ez nem volna ható erő, ha nem volna a természet kezében hatalmas fegyver: nem a fajok fenntartására, de fejlesztésére a természetes kiválasztás útján?

Ime a szépnek, tehát éppen annak az elvnek, a melynek az alapjai általában sokak előtt oly bizonytalanoknak látszanak, tapasztalhatjuk tevőleges érvényesülését a természetben.

Ime tehát gondolatot, szellemi vonást látunk a természetben ott is, a hol az első tekintet talán csak anyagcserét észlel. Csekélység ez a szellemi tényező az ember világában nyilatkozóhoz képest! És mégis mily nagy fontosságú annak bizonyítására, ki előtt bizonyításra szorul, hogy a szellemi erő nemcsak bennünk hat s így talán véges is lehet, sőt talán csupán a képzelet szüleménye, de benne van a mindenségben s így egyetemes, örök!

E szellemi erő, minél kiválóbb az egyén, annál inkább válik vezérelvé az emberi életnek. És e vezérelv az erkölcsiség alapjára helyezkedve, a fejlődés, a tökéletesedés felé tereli az embert. Marcus Aurelius, a philosophus római császár, a stoabölcsélet híve, puszta intuitio alapján már hirdette, hogy a természet a fejlődés, a tökéletesedés felé

halad, az embernek pedig összhangban kell élnie a természettel, tehát magát a munka, a tevékenység útján tökélyesbíteni. Az általános fejlődésnek amata feledésbe ment, kiváló fők is változatlanoknak hirdették a fajokat, ámde Darwin óta józanul nem lehet kételkedni a fejlődésben. S itt megint, ha valaki hajlandó volna csupán az anyagot nézni és kicsinyleni az ember szellemi erejét, biztatást meríthet arra nézve: hogy miként ne fejlődnek az emberi nem, ha nincs ez megtagadva még a mozdulatlanoknak vélt állatfajoktól sem. Minő fényes pálya áll az ember előtt, ha szintén az evolutio tana értelmében az egyszerű szervezetből a mai csodálatosan összetetthez jutott, az anyagiságból a fejlett szellemi körébe emelkedett!

A legfenségesebb lehet tehát az az eszményi kép, a melyet az ember a maga szellemi és erkölcsi előhaladásához joggal köthet. Alkossanak Önök is, ifjú barátaim, jövő haladásukhoz eszményi képet, magukról és azokról, a kikért és mikért élni akarnak: jövő családjukról, a pályáról, a melyen mozognak, tanulmányaikról, hazájukról, az emberiségről és szenteljék életüket ezen eszményképeknek. S itt ifjú lelkük szárnyalását nincs miért korlátozniok, itt szöhetnek bátran ábrándképeket is. Hiszen Jézus is azt tűzte követői elé: legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok, — holott tudta, hogy a feladat elérhetetlen. De az embert boldoggá teheti a legkisebb tényleges siker az óhajtott cél felé, sőt magában a tudat is, hogy nagyra, nemesre tört.

Az anyagiság nem egyszer rántotta örvénybe a kort, de csupán mulóan s felette megint diadalt ült, megint magasba emelte az embert az eszményi. A haladásnak, fejlődésnek ez vala mindenha hordozója. Nézzék a történelmet. Nagyot, szépet, örökbecsüt azok miveltek — egyesek és népek — kik és a melyek eszményekért éltek. A görög a szépért, erkölcsi jóért, hazáért lángolva, küzdve, lett nagygyá; a római harci kiválósága mellett, polgárerénye, hazaszeretete, jogtudománya által alkotta az emberi mivelődésnek hatalmas fejezetét. És midőn kipusztultak az eszmények a görög-római világból, midőn megdőlt a régi hit és durva érzékiségbe merültek a népek: a keresztyén eszményiség gyújtott új reménységet, adott új erőt.

S ma vesztenők el hitünket az emberiség haladásában, nemesebb rendeltetésében? midőn a kultura naponként csodásabb vívmányokat mutat fel, ma anyagi jólétünket emeli, holnap látóköruket terjeszti, midőn hol a természet titkaiba enged új bepillantást, hol az emberiség multjának titkairól veszi le a lepelt, hol a szépnek tárja fel új mezőit.

Ne higyjenek se Rousseunak, se Schopenhauernek, midőn mindketten történetphilosophiai álláspontra helyezkedve, károsnak mondják a kulturát. Utóbbi azért, mert az főként az emberi fájdalmak szaporítója, mert olyan szükségleteket támaszt, a melyeket előbb nem ismertünk s a melyek kielégítetlenül maradván, újabb fájdalmakat okoznak. Igaz, de hát ugyancsak a kultura nem támaszt-e újabb

örömeiket, is, nem ad-e újabb fegyvereket azok kivívására?

Rousseau megint a kulturát az erkölcsi hanyatlás előmozdítójának tartja. Igaz, hogy teméntelen az a gonoszság, miről naponként tudomást szerezhethünk. De vajjon nem volt-e régen még több, mi szélesebb körben még a kortársak tudomására sem jutott s így annál inkább feledésbe ment. Ne feledjük, hogy régen nem voltak újságok, a melyek ha nem közölhetnek valódi híreket a csirkefogók, rablógyilkosok és „hallatlan“ botrányokról, hát maguk költenek. A történelem elfogulatlan szemlélete arról győz meg, hogy a világ ma szebb, jobb, mint hajdan. Kis emberek dolgát kevésbé őrizte meg a történelem, mint a trónon ülőkét. Vegyünk hát innen példát. Nem látjuk-e a régi uralkodó családokban a testvér- s rokongyilkosságokat lépten-nyomon? Ma? Képtelenséggel határos csak elgondolni is. Jobbágyságnak, rabszolgaságnak vége, eltűntek a kínzókamrák, kialudtak a máglyák, szabad lehet minden ember, a börtönök javító intézetekké váltak s mennyi az iskola, emberbaráti intézmény! Vagy ha himet akarunk varrni a Rousseautól magasztalt primitív állapotokra a jelenkori vad törzsek viszonyairól, azt találjuk, hogy a kultura alacsony fokán nem fordulhatnak elő ugyan a dolog természete szerint azok a kitanúlt gonoszságok, a minőkkel a mivelt világban itt-ott találkozunk, de míg itt mindennapi az erény, igazság, emberbarátság, önuralom, tisztaság: amott általános a hűtlenség, gyávaság, hazugság, mértékletlenség, önzés, mocsok.

Igaz, hogy korunknak megdöbbentő jelensége az erkölcsi nihilismus. Ennek tanai szerint az erkölcs, jog, törvény, kötelesség, csupán a hatalmasok talál-mánya, hogy uralmukat a tömeg felett annál könnyebben gyakorolhassák. A felvilágosult tudja ezt, valamint azt is, hogy a létnek nincs célja, szó sem lehet a mindenséget átható egyetemes elvről; a felvilágosult nem hiszen semmiben, nem fél semmitől, nem szeret semmit. Embertársak jóléte? balgaság! Jövő? nem tartozik reá! A mi még ér valamit: élvezni a pillanat gyönyöreit!

De hát e sötét tan most hangzik-e vajon elő-ször? Koránt sem. Ezelőtt 2300 évvel ugyanilyen tanokat hirdetett a görög ifjabb sophistika, állítván, hogy objectiv különbség nincsen a jó és rossz között, a mit hangoztatnak nem egyéb, mint a hagyomány és önkény műve. Az erkölcs és törvény tekintélye a félelmen és babonán alapul, és arra való, hogy az erőseket fékezze, nehogy érvénye-sítsék természetadta fölényüket vagy pedig az erős kezébe egygyel több lánczot adjanak, a melylyel a hatalmat kezük közt tarthassák. A felvilágosult tudja ezt és ehhez tartja magát, használja a jogot és erkölcsöt, míg segítségére vannak, de átszakítja, mihelyt céljait gátolják s ha ezt büntetlenül teheti.¹

E tanok ellen lépett fel Plato az ő nemes idealismusával. És ama sophistákról hányan tudnak ma? Ellenben Plato neve ezredévek után is ott áll az emberiség herosai között, magasztosan. Világ.

¹ F. Paulsen, System der Ethik.

nézetét elfogadhatjuk ma is, mert szerinte az ember rendeltetése, eszménye: az igaz élet.¹ Szerinte létezik az emberi itéletektől független és a dolgok mivoltából következő jó és igaz. A jó nem egyéb, mint a világ maga. Ember feladata a nagy kosmos képét a kicsiben (az ember világában) előállítani. Valamint a makrokosmosban az eszmei elem rendet és szépséget létesít, úgy kell a mikrokosmosban az észnek, mint a mikrokosmos eszmei elemének mértéket, összhangot, rendet és szépséget támasztania.

Ott van megnyugtatónkra a még Plató előtt élt Anaxagoras, ki midőn kérdezték, hogy miért ohajtsa valaki, hogy szülessék, így felelt: azért, hogy szemlélje az eget és az egész világot átható rendet!

A múlt tanúsága tehát azt mutatja, hogy a jelenkori nihilismus is csak úgy elenyészik az eszményiség előtt, mint a régi. De érdekes, hogy korunknak egy kiváló ethicusa (Paulsen) úgy véli az erkölcsi nihilistákról, hogy nem létezik érv, a melylyel, ha már úgy gondolkoznak, meg lehessen őket győzni világnézetük igaztalanságáról; legfeljebb megvetéssel és utálattal lehet illetni azokat, a kikben nincs semmi szeretet, semmi meggyőződés, kik előtt az erkölcs gyerekes előítélet, az ember-társ semmi, kik a pillanat élvéért jogosan vélik oda

¹ A *δικαιοσύνη*, azaz legyen az emberben: *bölcsesség* (*σοφία*) s ennél fogva az ész írja elő teendőit; *ἀκαταρῆ* (*ἀνδραγα*) az ész útmutatását követni és *mérséklet* (*σωφροσύνη*), hogy testi kívánságait a lelki nyugalom megzavarása nélkül elégítse ki.

dobhatni a maguk becsületét, mások boldogságát. Én mégis képzelek ilyen érvet, módot. Ha rá lehetne birni az ilyen erkölcsi nihilistát, hogy magát a megvetett emberek nélkül, egyedül képzelje — ha pedig nem, elvinni egy lakatlan szigetre, hogy itt élvezzen hát kénye-kedve szerint: bizonyára visszaóhajtaná megvetett embertársait! Mert különben az emberi nem megvetőire legfeljebb az írás szavai illenek: »az a fa, a mely nem terem jó gyümölcsöt, kivágattatik és tűzre vettetik.« — Sötét e kép, e verőfényes naphoz nem is való. Mégis rá kellett mutatnom, hogy kéjszomj és erkölcsi lazulás hová vezethet. Ki tudja, hogy a lejtő alján örvény tátong, nem indul meg rajta!

Leszakítani minden bokor virágát, élvezni minden óra mámorát: csábító a föld rögeből formált emberre; de melyiket választanák-e ifjú barátaim: a harczos sorsát-e, ki kaland- és zsákmányszomjától űzve, talán az utolsó éj mámorától kábultan, vak szenvedelemmel ront ellenére s ha elvérzett, története is bezárult, űrt nem hagyva maga után, — vagy inkább a hazafiét, kit hona szabadságáért vívott harczában távol virrasztó hű nejének és aggódó gyermekének a szelleme kísér s ha elesett, hűsége, nemes lelki valója iránytűül fog szolgálni övéinek a maga halála után is? Azét-e, ki a létküzdelemben hol élvet, hol becsületet rabol és pedig minél többet, annál hamarabb összecsap feje felett az ár, — vagy azét, kinek karját, elméjét a szeretet edzi, világítja meg s az élet hullámai között mint erős

jellem embertársainak becsülésében tölebb és fölebb emelkedik?

Táplálják tehát magukban az idealismust! De midőn erre buzdítom önöket, nem akarom arra ösztönözni, hogy elhanyagolják a realitást, hogy a lélekért elnyomják a test jogát. Igazi idealismus csak egészséges realitáson épülhet fel. Szellemet megnyilatkozni nem látunk másként, mint az anyaggal kapcsolatban. Mondhatja ezt valaki a szellem gyengéjének, — hogy önállóan nem bír hatni — mondhatja kiváló tulajdonának, — hogy hivatása eszmére kelteni az anyagot — a helyzetet nem változtat s ezzel számolnunk kell.

Hogy az egyoldalú idealismus hová vezet, mutatja a középkori asketismus és sötét következményei. Midőn Jézus a kor erős anyagiságával állott szemben, szintén erős vonásokkal kellett odaálltania az eszményit és mondta: Ha valaki én hozzám jó és meg nem gyűlöli az ő atyját, anyját, feleségét, magzatit, atyafiait és hugait, néneit, sőt a maga lelkét is, nem lehet én tanítványom.¹ De az is meg van írva: a betű megöl, a lélek pedig megelevenít. Ezt azonban már nem vette figyelembe a túlbuzgóság s így jött létre a messze vitt spiritualismus, a mely a testben nem a lélek segítőjét, hanem ellenségét látta s a mely *a szeretetet sujtotta a szeretet nevében*. Lecky Az európai erkölcsök története című művében² sok példát hoz fel, a melyek szerint szenthez illő erény volt, hogy a férj hagyja oda feleségét,

¹ Luk. 14, 26.

² Sittengeschichte Europas übers. v. Jolowicz-Löwe II. 101.

támasz nélkül maradt gyermekeit s menjen kolostorba. P. o. egy Mutius nevű gazdag ember oda hagyva birtokait, 8 éves fiával kolostorba ment. A barátok próbára akarván tenni őt, a fiát rongyokban járaták, ütötték, rugdosták. Az atya napról-napra látta fiát elaszni, egykori boldog arczát a fájdalomtól eltorzulni, de Krisztus iránti szeretete oly nagy volt, hogy szíve meg nem indult a szerencsétlenül. Nem gondolt fia könyeivel, annál inkább a maga tökéletességére és erényére. Kinek ne szorulna el a szíve, az emberi elme e nagy eltévelyedésére!

A spiritualistico-idealismus alatt elsorvadt India genialis népe, de megállott fejlődésében az egyoldalúan realis China is.

Adják meg tehát a test jogait és a szellemi előhaladás mellett legyen az embernek az anyagi cultura is gondoskodása tárgya.

Testi ügyességeik fejlesztésére ott van classicus példának a görögök nagy gondossága a testi nevelés körül, jelen példának pedig az angolok testedző szórakozásai, a melyek egy élesen megfigyelő francia író¹ szerint szellemi életrevalóságuknak, vállalkozó szellemüknek is lényeges taplálói. Vagy talán Árpád ivadékai Önök, kik lelkesülni tudnak az ősök példáján, a kik viszont harciasságuk, testedző szórakozásaik, mozgékonyosságuk által biztosították azt a józan ítélő tehetséget, politikai belátást, a mely szomszédaikkal szemben megkülönböztette őket. Bizony-bizony megfordulnának sírjaikban, ha látnák

¹ E. Demolins.

ifjaink egy részét szikár árnyakként szállingani a kávéházak gyanús ködében, vagy órákat keríteni a piacon, álldogálni az utcaszögleteken, a helyett, hogy üres órákban mennének ki a szabadba, csodálni bérceinket, szívni ezek üde levegőjét!

De lelkesülni eszményekért, óhajtani számunkra egészséges reálitást, magukban nem elegendők. Mindkettőhöz csak a munka vezet. Emberré a szó nemes értelmében csak öntevékenység útján lehetünk.

Midőn azonban kitartó munkával igyekszünk saját boldogságunkat megalapítani, magunkat egész emberekké fejleszteni, ne feledjük, hogy nemcsak önerőnkön vagyunk azok, a mik, hanem jelen embertársaink által is. Mert mi volna az ember egymagában? Örömtelen és erények nélkül való! Ezért táplálják szívükben a szeretetet, melylyel előmozdíthatják mások javát, de betölthetik önszívüket is. Lényük, kedélyük gazdag világát azonban nemcsak jelen embertársaik által nyerik, hanem köszönhetik a múlt nemzedékek vére hullásának is. Ennél fogva Önök viszont kötelezettséggel tartoznak a jövőnek!

Munkálni a jövőért tehát minden embernek szent kötelessége s nem fényűző ráadás, megmosolyogni való együgyűség, mint fájdalom, nem kevesen vélik. Oh! az ilyenek alávalóbbak a tőlük lenézett rovarnál, a mely halálos ágyát vetvén meg, olyan helyet választ, a mely biztos menedéke legyen a jövő nemzedéknek s ennek számára a haldokló kész eleséget is gyűjt. Miért fárad a jövőért, hiszen e

gondosság nélkül maga könnyebben mulhatnék ki, hiszen a jövőt ő úgy sem éri meg! Mert a természet törvényét követi, mert szeret!

Korunknak dicsősége, a haladásnak bizonyossága, hogy a kornak minden hibája mellett is haladunk Krisztus szeretetországába felé. A Comte Ágoston óta altruizmusnak nevezett, tettekben nyilvánuló felebaráti szeretet mindinkább irányadója lesz kifelé ható cselekedeteinknek. De mintha némelyek a mesterrel együtt túlságba mennének az altruizmus hirdetésével. Ha minden teljesülne, a mit ajánlanak, a végén minden ember a más dolgát igazítná s akkor bizony árnyékká válnék mind az a fényes eredmény, a mit az egyéniség, öntevékenység, meggyőződés kifejtése révén az embertől várunk és nyerünk.

De engedjék meg ifjú barátaim, hogy belőlem is szóljon Önökhez a diák. Ezelőtt 27 évvel, mint az Egyetemi kör lelépő elnöke beszámolómban, mint a kör II. évkönyvében olvashatják, a többek közt ezeket mondtam:

»Munka és szeretet! Két szó, melyhez az eszméknek egész láncolata fűződik; mely kútfeje, forrása a legszentebb erényeknek...« »Az egészséges lelki élet közege, létfeltétele a tevékenység...« »A munka nem erővesztés, hanem erőnemzés; nem lehangoló feladat, hanem lelkesítő ajándok...« »Ember feladata küzdés, vágó lelkünk csak ebben találhat kielégítést s mi megfejthetetlennek látszik, megnyugvást! Ki tétlenségben keresi nyugalmát, annak kedélye bizonyosan hányatottabb

lesz, szomjusága kevésbé fog kioltatni, mint annak, ki izzadva fáradoz. Az ember a mindenséghez tartozik s ki az, ki tud abban egy nyugvó pontot felmutatni? A munka a mindenség törvénye, az élet föltétele, az emberi kedély szüksége...» »Az, ki a munkás élet által az egyéni érték, az önerő tudatára, az önbecsülés birtokába juthatott, az könnyen megtanulhatja szeretni és tisztelni másokban is azt, mit magában becsül, könnyen megtanulja igazolni és emberi kötelesség gyanánt ismerni el az emberi kebel legszentebb ajándokát: a szeretetet!«

Ma, 27 év múlva is őszinte meggyőződéssel ismétlem ezeket!

Midőn azonban kitartó, komoly munkát kívánok Önöktől, nem mondom azt, hogy pihenőt ne tartsanak, hogy ne éljenek a jó kedvnek Gyümölcsöző szellemi munkát csak fogékony agygyal lehet végezni, ennélfogva azt kimerültté tennünk nem szabad. Másfelől: mennyei adomány embernek a derült, jó kedv. Ez előmozdítja munkánkat s emez viszont fokozza amaszt. S ha olykor ifjú kedélyük túlrad, a tréfában túlcsapong, ki venné Önöknek zokon?

A renyhék azonban a munka, az önfegyelem alól könnyen találnak kibuvót, a kötelesség múlászásra mentséget azokban a tanokban, melyek tagadják az emberben a szabad akaratot és hirdetik, hogy az ember részben a környezet befolyása alatt áll, részben örökli hajlamait s így hát jóformán nem is felelős tetteiért. Igaz, hogy vérmérsékle-

tünket, tehetségeinket, hajlamainkat szülőinktől örököljük s legnagyobb részben a múltnak és a jelen környezetnek vagyunk a teremtményei. De nem kizárólag, mert ha így volna, akkor az ember ma is azon a fokon állana, a melyen évezredekkel ezelőtt. Holott az emberi szervezetben és szellemben a fejlődés kétségtelen. Igaz, hogy a mennyire a történelem kihat, az emberi természet és kedély alaptényezői változatlanoknak tűnnek fel: hajdan is csak úgy szeretett, gyűlölt, bánkódott és örült az ember, mint ma, — azért ki merné tagadni, hogy a XX. század embere jellemében, törekvéseiben, érenyeiben más, mint a Kr. e. XX. századé. Minden ember tehetségeinek és hajlamainak qualitativ és quantitativ összetétele, szövevénye ad valami olyat, a mi csak az ő sajátja, egy olyan x ez, a mely másban nem létezik, s mely az ő egyéni sajátjának alapja. Michel Angelot a múlt és kora szellemi tőkéje tette legnagyobb részben azzá, a mi volt, de feltűnt benne valami, egy olyan x, a mely másban senkiben sem. Ez az x még ő benne is igen csekély volt lénye azon részéhez képest, a mely kora műve volt, mégis végtelenül fontos, mert ez tette őt nagy, korszakos festővé, a milyen csak egyedül ő volt. Az egyesekben levő ezen x viszi elő az emberi haladást; ez csinálja a történelmet, ez az, a mit a történésznek kutatnia kell, de a miről nem ad felvilágosítást a statisztika, a melyet pedig némelek a történetírás sibyllájává akartak tenni.

Egyébként aztán úgy vélem, hogy az e világot egyik részben kitevő szellemiség épp úgy törvények

szerint működik, hat, eljár, mint az anyag. S ha amannak a megismerés, a kultura hatása alatt az emberben sikerült szabadon, az anyagi résztől nem gátolva hatnia: egyedül a maga törvényeit követi, de kénytelen is követni.

E felfogást fejezte ki Sokrates, midőn tanította, hogy az erény alapja a belátás és tanulás útján elsajátítható. Ismeret nélkül nincs erény és megfordítva; a helyes belátással meg van adva a helyes élet, tudva és készakarva senki sem cselekszik helytelenül.

Ama törvényszerűség aztán, midőn annak az emberben való megnyilatkozásával egyidejűleg az egyes az egyetemes szellemiséggel lépett tiszta összeköttetésbe, lealázó nem lehet, de igen is fel-emelő. E viszony az önfelelősséget meg nem szünteti, sőt inkább fokozza; de megdönti az önteltség alapját, a nélkül, hogy a kívülállók előtt az érdemet leszállítná. S minthogy szellem és anyag együtt működik, működésük szövevénye, a külvilág hatása, a sors örökre fognak anyagot adni a küzdelemnek, költészetnek, örömmek, fájdalomnak.

Fájdalom! Te nélküled nincs élet e földön! Lehet, sőt bizonyos, hogy midőn Önök eszményeikért fognak küzdeni, akadályokba fognak ütközni, sokszor őszinte törekvéseik fájdalmas csatározással fognak találkozni. Azért ne csüggedjenek! Kitarással még is fognak boldogulni. A baj is, ha legyőzzük, jóvá: örömmé változik. A nehézség, az akadály teszi lehetővé erőnk kifejtését. Tudják Önök, hogy Heraklesnek az elébe gördített akadályok

szerezték meg a halhatatlanságot. A madárt is akadályozza röptében az összetorlódó levegő, de e nélkül még sem tudna röpködni.

S ha látni fogják, hogy olykor egyesek a legnemesebb törekvésnek áldozatául esnek, jusson eszükbe, hogy az emberiségnek minden sikere, minden vívmánya áldozatok árán létesült, ez mintegy föltétele amannak. Innen a vallásos áldozatok alapja. Azok nem hiányoztak a legrégibb népeknél sem. Önkéntes adományokkal akartak eleget tenni a kikerülhetetlennek. S visszatérve kérdésünkhöz, legyenek meggyőződve, hogy az elesett nagy szellemek maguk, a célért nem sajnálták áldozatukat!

Lépjenek hát egyetemünk falai közé nemes törekvésekkel, eszményekkel, munkakedvvel. Kik nem tehetik, jobb, ha távoznak, mert előre mondhatom, célát tévesztenek.

Itt munka várja Önöket.

Az egyetemi tanulmányozás terén három fő irányban kell munkásságot kifejteniök: szerezniök kell 1. kész tudományos ismereteket, 2. képességet az önálló tudományos munkára, 3. philosophiai képzettséget.

Tudományos ismereteket az előadások szorgalmas látogatása által szerezhetnek maguknak. Emlékező tehetségüknek itt segítségére lehetnek jegyzetek készítésével. De intem a másoktól készített, iparszerűleg sokszorosított jegyzeteknek nagyon divatosná vált használatától, vagy legalább is kizárólagos használatától. Először is ezekben tapasztalom szerint sok a hiba, az olyan hely, a melyet

az eredeti készítő az ő figyelmes hallgatása következtében helyesen értelmezhet, de könnyen félreért az, a kinek csak abból a jegyzetből kell eligazodnia. Az, ki maga készíti jegyzeteit, ez által ébren tartja figyelmét, begyakorolja magát a leglényegesebbet felismerni s félig elsajátítja már magát az anyagot.

A szorgalomra való indítékot azonban teljesen önmagukban kell megtalálniok. A közönségben gyakran hallható a panaszt, hogy az egyetem nem ellenőrzi eléggé a hallgatók szorgalmát s ezzel a hanyatlás lejtőjére engedi a fiatal embereket. Olyan ellenszert azonban e bajra, a mely az egyetem szellemével megegyeztethető legyen, csak egyet ismerek: a képesítő vizsgálatok szigorúságát. Ennek tudata kétségtelenül hathatós intelmül szolgálhat a háttérben. De minden egyéb, mit e téren ajánlottak vagy megkísértettek, kivihetetlen vagy sikertelen maradt a népesebb karokban. Mindenesetre érzékeny hiány ez, de éppen az egyetem azon nevezetes tulajdonságának, hivatásának a következménye, a mely másfelől becses eredményeket szül. Az egyetem az önállóság iskolája, a melyben alkalom nyílik, hogy a fiatal ember odahagyva a gymnasium járszalagját, megtanuljon a maga erején, helyes úton járni, vágyait irányítani, magának parancsolni. Mindez pedig szükséges annak, ki egykor a társadalomban, állami életben amannak annyi kísértése, ennek nehéz feladatai közt meg akar felelni kötelmeinek. Egyesek a próbát nem állják ki, elesnek. Ez haszon az államra nézve, a mely idejekorán menekült egy alkalmatlan versenyzőtől. A szülők mégis az egye-

temet fogják kárhóztatni, hogy nem viselte gondját fiuknak. De hiszen hány ember tántorodik el, a nélkül, hogy az egyetemet járta volna s hányan az egyetemi pálya bevégezése után. S vádolják-e ekkor az életet s nem az egyént? Az egyetemnek ne vesse szemére senki, hogy nem érti a mesterségét, a melylyel tudóssá lehetne varázsolni azt az urfit, a ki mindennemű tanulmányozástól borzadálylyal fordul el. Igaz, hogy gyakran olyan ifjak is, kik a gymnasiumban szorgalmasak és ildomosak voltak, az egyetemen hanyagokká, esztelen magatartásúakká váltak s így a szabadság iskolájának áldozatul estek. Nagy és sajnálatos ár, de mely emberi törekvés nem jár koczkázattal s itt — mint Paulsen mondja — hogy az államnak és előhaladásnak férfierőt nyerjünk, fiatalokat kell koczkáztatnunk.

Legyenek rajta, hogy az ár minél kevesebb legyen!

Nem elég azonban az előadáson hallottakat egyszerűen az emlékezetbe raktározni. A ki a tudományos ismereteket igazán meg akarja érteni s azokat magában mintegy termékenynyé tenni, igyekeznie kell megismerni azok eredetét, bizonyítékait s ezzel azokat magának kell mintegy újra teremtenie, létrehozni, áthasonítnia. Így fogja az ismereteket igazán magáévá tenni, igazságukról meggyőződni. Találón mondja John Stuart Mill: »Az a veszedelmes hajlandóság, a melynél fogva az emberek nem gondolnak utána a már kétségtelennek tartott dolgoknak, okozza az emberi tévedések felét.«

A tanulónak meg kell ismernie tudománya forrásait, legalább meg kell tanulnia, hogy azokat hol találja. Birni, illetőleg ismernie kell a segédeszközöket, a melyeknek segítségével a forrásokból meríthet. »Tudománya egy néhány kérdését — mint mondja Sybel¹ — már a tanulói pálya alatt e forrásokból kell ismernie, ezeknek adatait az illető kérdésre nézve az utolsóig kikutatnia, annyira, hogy a kutató már senkitől mástól ne remélheszen bővebb felvilágosítást annál, a mit ő megismert. Legyen az utolsó rejtekében felkutatott kérdés akármelyik, akármilyen jelentéktelen, a tudat, hogy a tanuló a maga lábán áll, kimerítette tárgyát és nyugodt lélekkel mondhat önálló ítéletet, megbecsülhetetlen eredmény. Az illető már elmondhatja, hogy bepillantott tudománya szellemébe s önbizalmat nyer, hogy hasonló úton hatalmába ejtheti az illető tudományt a maga egészében s azt bármely ágában tovább fejlesztheti.«

Ez irányban a tanulóknak a leghathatósabb segítségül szolgálnak az egyes karokban különböző címek alatt tartott gyakorlatok. Ezek a bölcsészeti karban a közelebbiről berendezendő seminariumok útján újabb segédeszközökkel történhetnek meg, köszönet a közoktatásügyi kormánynak, a mely a kar kérésére tisztességes összeget vett fel az 1903-iki költségvetésbe.

De ennek, már az egyetemi élet alatt kezdett öntevékenységnek mutatkozhatik az a rossz következése, hogy fiatal emberek idő előtt kizárólag

¹ Dio deutschen Universitäten. 18, lényegileg.

speciális buvárlatokra szorítkoznak s kellő gondot tudományok egészének nem szentelnek. Tudóst játszanak, mielőtt kellőképen tanultak volna. Fontos dolog tehát eltalálni a kellő mértéket. Mélyedjen el a tanuló a maga szakának a tanulásába, választott kérdésének buvárlatába, de vegye figyelembe a tudomány egészét, sőt a rokon szakokat is, igyekezzék magának általános ismereteket is szerezni a tudományok, a művészetek mezejéről.

Igyekezzenek philosophiai gondolkozást szerezve, a szerzett ismereteket csoportosítani, egy egészbe összefoglalni és vezető eszmékből magyarázni.

Az egyetemi életnek kedves és nagy horderejű mozzanata az egyesületi élet. A külön élő tanulóra nézve az otthont pótolja. Alkalmas tér a baráti érzelmek ápolására, valamint az ifjúságban közszellem támasztására. Nem előnyös azonban a vidékek vagy talán a vallás, a nemzetiség szerinti egyesülés. Szűk körben a látókör is szűkül, idővel a benne levőkben az a meggyőződés keletkezik, hogy a kívülállókban csak fogyatkozás és tévedés honol. Ellenben a tágabb körű egyesületekben a különböző elemek találkozása eszmét kelt, jellemet fejleszt s megtanítja a résztvevőket az ellenkező véleményűekben is becsülni a jó tulajdonokat. Az egyesületekben megtanulhatják az illetők dolgozni, áldozni a közért, magukat ennek alárendelni, de egyúttal: másokkal, a közönséggel szemben kellő és biztos álláspontra helyezkedni, az egészben érvényesülni.

Kényelmes lehet valakire nézve minduntalan változtatni környezetét, ha itt nem tetszik, amoda fordulni s majd esetleg a vele egészen találókkal állandóbb összeköttetést tartani fenn, de mennyivel gyümölcsözőbb megtanulni az elűtő, sőt visszatetsző jellemvonásúakkal is összeférni, megismerni, miként lehessen az ilyenekre is hatni, az erősekkel mérközni, a gyöngéket pártfogás alá venni.

Meglevő egyleteik közül a fölvetett szempontból különösen ajánlom gondoskodásukba az egyetemi kört, a melynek az ifjúság legnagyobb részét magában kellene foglalnia.

Valamennyi egyletnek azonban alaptöltétele, hogy a maga erején álljon fenn. Csak így lehet azzá, a minek minden egyesületnek lennie kell: élő organismussá. Csak így pótol szükségét, csak így van létjoga. Még a tanárok beavatkozását is távol tartandónak vélem rendes körülmények között. Hiszen tanárnak és hallgatónak van bő alkalmuk találkozni az előadásokon, gyakorlatokon. Az egyesületekben az ifjúság támaszkodjék a maga erejére.

De állásomból kifolyólag szólanom kell itt az ifjúsági közéletnek egy olyan mozzanatáról, a mely sok félreértésre, az ifjúságnak sok kellemetlenségre ad alkalmat. Értem az ifjúság részvételét a politikai életben.

A tanuló célja az ismeretszerzés, erőgyűjtés lévén a jövő munkára, feladata nem lehet politikát csinálni, hanem igen is politikát és politikai életet tanulmányozni. És pedig inkább a múlt politikai életét, mint a jelenét. Mégis azt látjuk,

hogy mind nálunk, mind másutt, koronként az ifjúság belejátszik a politikába. Ha keressük az okát, azt látjuk, hogy olyankor szokott történni, a midőn az államférfiak, a vezető politikusok élesebb ellentétben vannak a nemzeti aspirációkkal, a nemzet igazi érdekeivel, de olyankor is, mikor a türelmetlen nép rohamosabban akarna célhoz jutni, mint a messzebb látó politikai vezérek ezt kockázat nélkül tanácsosnak tartanák. Az ifjúság hevétől elragadtatva, csak a végczélt látva maga előtt, de nem a közbeeső szirteket, mohón vágyik ama szebb jövő után. Az ifjúságnak tehát számot kell vetni lelkiismeretével, hogy midőn kilép tulajdonképeni köréből, a nemzeti ügyet vajon előbbre segíti-e, vagy inkább akadályokat gördít elébe. Hazánk jelen viszonyai között úgy vélem, hogy az ifjúságnak nincs oka, legsajátabb feladataitól eltérni, munkaköréből kilépnie, hanem legjobban cselekszik, ha minden idejét hazánk kulturális viszonyainak emelésére fordítja s e végett jobbat nem tehet, mint ha magát műveli. Alkossan a fiatal ember magának véleményt a napi politikai kérdésekről, de bennük tényező ne kívánkozzék lenni. Miért is tenné, ha van méltóbb hivatása? Avagy nem igazán írta Euripides ezelőtt több mint 2300 évvel: »Boldog, ki magát a buvárlásnak szentelve és elfordulva a pártdüh igaztalan harczától, a halhatatlan természet szemléletébe merül, kutatja, hogy az örök világrend miként jött létre, hová vezet, hogyan áll fenn? Ki ezek kutatásába mélyed, azon a bűn sohasem vesz erőt.«¹

¹ Eurip. Fragm. Dindorf. II. 987.

S ha mégis, a higgadtak szava kiáltó szó maradna a pusztában és a lelkesedés szárnyaira ragadná Önöket eszményeik felé, szárnyalásuk legyen önkéntes és szabad, nem pedig az országos politikai pártoknak sokszor rút taktikájától felszított; kövessék csupán lelkük sugallatát, Önök, kiknek kiváltsága tiszta, önzetlen áldozatot mutatni be az eszmények oltárán. Ne szentségtelenítse meg azt a politikai pártoknak olykor bűnös üzelve. Mert bizony az a politikai párt, a mely bár szent jel-szavak alatt folytatja küzdelmét, maga égbekiáltó szentségtörést követett el akkor, midőn a közel-múltban nem átallotta arany bornyával már az ifjúság tiszta tűzhelyét is beszenyezni.

Ha ifjúsági mozgalmak csupán az ifjúság kebelében nyerik az indítást, lefolyásuk és hatásuk is méltóbb s emelkedettebb szellemű; inkább biztosítvák attól, hogy esetleg az utca posványába csapjanak át. De még amúgy is ohajtandó, hogy az ifjúság kebelében támadt politikai hullámok mielőbb simuljanak el s az ifjúság lássan igazi feladatához.

Barátságos érintkezéseikben, egyesületi életükben tekintsenek el a politikai szempontoktól. Ha sejtenek is, hogy meggyőződés, családi viszonyok, az életmódok különfélesége, egyik-másikat más és más politikai zászlók alá fogják egykor terelni; az egyetemi élet alatt egyesítsék Önöket felsőbb szempontok: az embertársak, a haza szeretete, közös hitük a haladásban, a szellemiség egyetemes országában. S ha vezéreket választanak maguk közül, vagy

helyesebben: a társulati élet követelményeiből kifolyólag ügyeik intézését egyesekre kell bízniok, olyanokat válasszanak, a kiket nem önérdek, hanem a cél iránti lelkesedés vezet, kik ifjúhoz méltón a haladás, a felvilágosodás, a türelem hívei.

Az eddigiekben igyekeztem lelkesedésüket az eszményi, az erény, a tudomány, — ezen általános emberi érdekek felé irányítani, illetőleg azokban megerősíteni. De mindezekre mint *jó hazafiak* törekedjenek.

Valamint a növény életföltételeit a végeredményben ugyan kosmikus erők és elemek, mint a nap melege, a világosság, lég, vízgőz szolgáltatják, de létéhez közvetlen erőit talajából és hona klímájából nyeri; úgy az ember, bár erkölcsi világának alapjai, annak végső gondolata az egyetemes emberiben vannak letéve: ehhez mégis csak léte szűk köréből merített eszmék, érzelmek útján emelkedhetik. Mindemellét korunknak egy kiváló gondolkozója, a nagy emberbarát, Tolstoj ki akarja írtani az emberből a hazaszeretetet, hogy így az ember az egész emberiség iránt tápláljon testvéries érzelmeket, vessen véget a háborúknak, a melyeknek pedig a hazafias érzés a fő táplálója. Tolstoj lehetetlent kíván, mint általában a kosmopoliták. Mert míg gömbünk különböző részeinek különbözők maradnak talaj- és égalji viszonyai, mindaddig lesznek nemzeti sajátságok, mindenkire nézve legédesebb lesz az a környezet, a melyben felnőtt, legédesebb lesz az a nyelv, a melyen először tanulta meg érzelmeinek hangot adni; mindaddig, kiki szent

kötelességének fogja ismerni, hazáját vérével is védni, ha másoktól megtámadtatik. A chinai előre haladt míveltségében régóta megvetett foglalkozásnak tekinti a fegyverforgatást; de vajon az utolsó évek szálnalmas példája melyiket mutatta emberhez méltóbbnak: a chinai puha tehetetlenséget-e, vagy azt a tetterőt, a melyet a békés foglalkozás mellett megfinomult európai a harcmezőn is föl birt mutatni?

Valamint a világító testek, úgy az emberi szív is csak a neki szánt kisebb kört tudja jótékonyan bevilágítani, termékeny melegséggel eltölteni. De aztán a ki családját, hazáját szereti, érettük buzgón munkálkodik, az szereti az embert általában, az előmozdítja az egész emberiség javát. Veszítsük el azt a néhány családtagot, barátot, kik hozzánk legközelebb állanak s meglankad buzgalmunk a közért is.

Kant rideg magányban élt, de nem is táplált hizelgő véleményt az emberekről. Így Schopenhauer, a pessimista. A nagy Perikles évtizedeken át szentelte nagy munkaerejét polgártársai javára. Ha kellett, vezetett hadakat, szónokolt a népgyűlésen, műremekekkel rakta meg Athént. De midőn a ragály elvitte családjá tagjait, legjobb barátait, ereje elhagyta, többé a közért sem birt munkálni.

Emeljék fel tehát fejüket abban a tudatban, hogy mint magyarokban a hazaszeretet lángja fénylően lobog; hirdessék azt mindenfelé, de mégis — kevésbbé hordják ajkaikon, hanem inkább szívükben éljen az és tettekben, kitartó munkában nyilvánuljon. S mint emberek, kiknek agyában ész

honol, keblükben szív dobog, törjenek mindenha
föl az eszményi felé, föl a munka, az erkölcs alap-
ján, föl az igazság fényében, a szeretet melegével!

Ha vannak a kornak bűnei, nem Önök a fele-
lősök azokért, de Önöké a szent kötelesség meg-
teremteni a szebb jövőt!

Ezzel az 1902—3. tanévet ünnepiesen is meg-
nyitottnak nyilvánítom.

